

Citation:

Алексова, К., & Станчева, Р. (2021). Размиват ли се границите между езиковите нагласи в града и селото? *Slavia Meridionalis*, 21, Article 2386. <https://doi.org/10.11649/sm.2386>

Aleksova, K., & Stancheva, R. (2021). Razmivat li se granitsite mezhdu ezikovite naglasi v grada i seloto? *Slavia Meridionalis*, 21, Article 2386. <https://doi.org/10.11649/sm.2386>

Красимира Алексова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

<https://orcid.org/0000-0003-3205-9958>

Руска Станчева

Институт за български език

Българска академия на науките

<https://orcid.org/0000-0002-5602-156X>

Размиват ли се границите между езиковите нагласи в града и селото?

Обект, предмет и хипотези

Процесите на урбанизация и глобализация, като най-типични за съвременното общество (преди днешната ситуация на световна пандемия), поставят пред лингвистите, изучаващи връзката между обществото и езика, задачата да изследват не само интензивността на интернационализацията на днешните модерни езици, породена от глобализацията, но и общото и различното между нагласите на жителите на градовете и на селата към този процес.

This work was supported by the Bulgarian Ministry of Education and Science.

Authors' contribution: both authors participated equally in the concept of the study and drafting the manuscript.

Competing interests: Ruska Stancheva is the journal's reviewer; Krasimira Aleksova declares she has no competing interests.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2021.

Глобализацията, разбираана като „[п]роцес (или мрежа от процеси) на трансформация в пространствената организация на социалните отношения и финансовите операции (транзакции) [...], водещ до създаването на трансконтинентални или междурегионални потоци и мрежи на дейност, взаимодействие и упражняване на властта“ (Held et al., 1999, с. 16), несъмнено е основният фактор, от който днес зависи динамиката на езиковите контакти. Тъкмо тези контакти са средата, в която възникват и се разпространяват интернационализмите. Споделяме виждането, че днес „динамиката на българския език, както и на другите славянски езици се определя в значителна степен от тенденцията към интернационализация. От една страна, тя се изразява в увеличаване на интернационалните елементи в езика, а от друга страна – в повишаване на тяхната функционална натовареност“ (Благоева & Колковска, 2013, с. 281). Ще добавим, че значимостта на този процес може да се разглежда не само количествено – т.е. като попълване на книжовния лексикон с интернационални елементи, редица от които разширяват своя регистров обхват. Не по-малко важно според нас е и описанието на качествените параметри на интернационализацията. От позицията на социолингвистиката това означава да се изследва социално-демографската детерминираност на появата и установяването на интернационализмите в речевата продукция (писмена и устна) на различните социални групи в разнообразни комуникативни ситуации. В рамките на социалната психология на езика, от друга страна, качественият обхват на интернационализацията предполага да се проучват езиковите нагласи към навлизащата чужда лексика както на езиковата общност като цяло, така и на различни демографски групи.

Тези разсъждения ни насочиха към **обекта** на изследването – навлизащите днес в съвременния български език чужди думи, основната част от които са интернационализми от английски език, придобил статута на *lingua franca* на съвременния свят. Интернационализацията на днешните книжовни езици е феномен, проблематизиращ границите между свое и чуждо в езика. Тя е показателна и за степента на проникваемост на един език на влияния от други езици. Наблюдението, че интернационализацията „води до налагане на чужди, главно английски названия и особено термини в деловия, научния и публицистичния стил“ (Крумова-Цветкова, 2013, с. 98), е значимо за настоящото изследване. Смятаме, че текстовете от тези стилове имат нееднакво разпростра-

нение сред членовете на езиковата общност, живеещи в различни по големина населени места.

По традиция в българското езикознание, а оттам и в образованието (в обучението по български език) заетата лексика се разпределя на базата на прескриптивния подход към книжовния език в две категории – *заемки* и *чуждици*. В основата на това обособяване несъмнено е разграничаващата символна функция на книжовния език. Като инструмент за поддържането ѝ се залага на подсилването на нагласата *езикова лоялност*. То се осъществява чрез формиране на негативно отношение у членовете на езиковата общност към чуждиците, макар че, както признава Л. Андрейчин: „точно разграничение между заемки и чуждици в много случаи е трудно да се направи“ (Андрейчин, 1986).

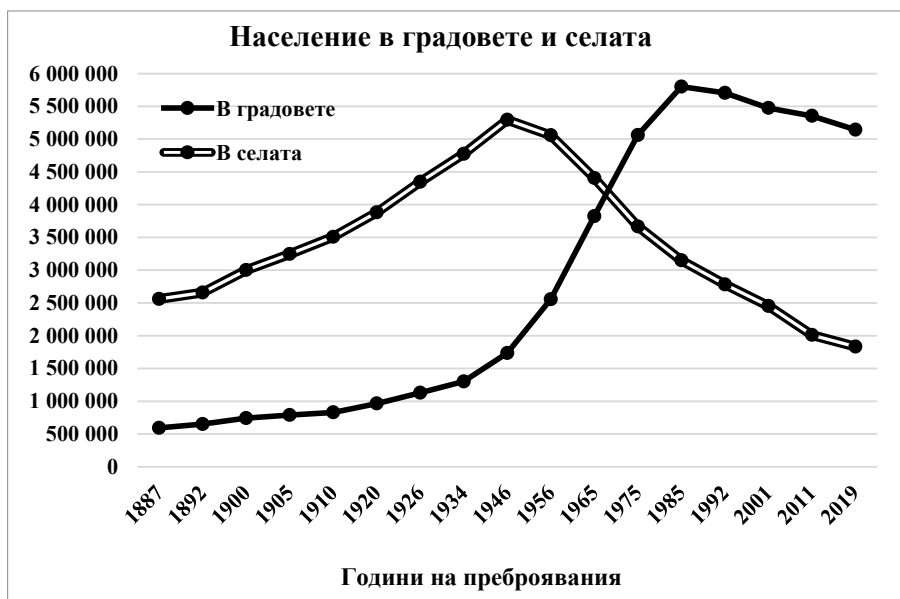
Във връзка с това ще направим и едно важно терминологично уточнение, а именно, че като *чуждици* в това изследване ще означаваме новонавлезлите и навлизащите в българския книжовен език англицизми с характер на интернационализми.

Конкретният **предмет** на това изследване са езиковите нагласи на българите от различни по големина населени места към процесите на интернационализация. Интересува ни каква според българите е степента на проникваемост на българския език за влияния от други езици според типа населено място, в което живеят. Така можем да установим има ли разлика в езиковите нагласи на българите от различни по големина населени места към чуждиците изобщо и към степента, в която анкетираните смятат, че българският език е податлив за чуждоезикови въздействия. Така ще дадем отговор на въпроса дали се размиват границите между езиковите нагласи в града и селото спрямо процеса на засилена интернационализация на книжовния език, породен от глобализацията.

Нашите **изследователски хипотези** са две. Първата е, че езиковите нагласи на днешните българи към процеса на интернационализация на лексиката ще варират в зависимост от типа населено място на респондентите. Очакваме при това жителите на селата да споделят мнението за висока степен на проникваемост на българския език към чужди влияния, тъй като за тях новите чужди думи са много по-ярки, контрастни (салиентни) на фона на ежедневната им комуникация.

Т.е. очакваме, че резултатите от процеса на урбанизация в България, започнал от Освобождението (1878 г.) и продължаващ до днес, ще окажат значимо влияние върху мненията на респондентите.

По данни на Националния статистически институт¹ и на Европейския съюз² (*Bulgaria*, 2019) при последното официално преброяване на населението и жилищния фонд през 2011 г. съотношението между градско и селско население в България е почти 3:1 в полза на жителите на градовете. Тенденцията за увеличаване на градското население за сметка на живеещите в селата (вж. Граф. 1) остава трайна и до момента.

Графика 1. Динамика на населението на България в градовете и селата за периода 1887 – 2019 г.

Намаляващият дял на живеещите в селата днес има и важна качествена особеност. В селата живеят основно по-възрастни хора, т.е. главно неактивните на трудовия пазар. Средната възраст на населението в селата (45.5 години) е с 5.2 години по-висока от тази в градовете (40.3 години) (вж. *Bulgaria*, 2019).

Тези резултати от процеса на урбанизация в България са предпоставка да бъде издигната *втората хипотеза* в изследването ни. Тя е, че новата

¹ Вж. Национален статистически институт <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=4>.

² Вж. Bulgaria bg: Население: демографска ситуация, езици, религии <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/bulgaria/population-demographic-situation-languages-and-religions_bg>.

интернационална лексика ще намира по-добър прием сред жителите на градовете. Основание за това предположението е различната възрастова структура на населението в градовете и селата. По-ниската средна възраст на градското население предполага по-висока степен активност на пазара на труда. Затова очакваме българите от градовете да използват по-активно текстове от деловия, научния и публицистичния стил, които са обичайната текстова среда на новите интернационализми. И обратно: очакваме жителите на селата по-рядко да използват текстове от посочените стилове. Това означава, че новата чужда лексика няма да е активна (а често нито даже и пасивна) част от речниковия запас на жителите на селата. Затова очакваме „срещите“ с новите интернационализми в общуването (най-вече чрез посредничеството на медиите) да бъде оценявано негативно в по-висока степен от жителите на селата.

Тези наши хипотези по-нататък се проверяват с анализи на емпирични данни от национално представително изследване на езиковите нагласи от 2017 г.

В анализите ни оценките за проницаемостта на българския език на чуждоезикови влияния и за допустимостта на чуждиците се обвързват с представеността на различни езикови нагласи: *езикова лоялност, гордост и желание за участие* (вж. подробно у Garvin, 1993).

Емпирични данни и анализи

Емпиричните данни, с които работим, са от първото в България национално анкетно проучване на езиковите нагласи към писмения български книжовен език, проведено през юли 2017 г. сред 1000 пълнолетни респонденти³. Анкетата е представителна по признаците *пол*,

³ Социологическото проучване на езиковите нагласи е осъществено в рамките на проекта „Изследване на обществените нагласи и ценностните ориентации към съвременния българския книжовен език като фактор при кодификацията на нормите му“, осъществен със средства от Фонд „Научни изследвания“. Резултатите от проекта са представени в труда „Езиковите нагласи на днешните българи“. Т. 1 „Езикови нагласи“ езиково поведение и кодификацията на книжовните норми (сп. Александрова, 2019) и Т. 2 „Езикови нагласи – мотивация и оценки за спазването на книжовните норми“ (сп. Благоева, 2019).

местоживеене и възраст. Приложена е тристепенна гнездова извадка с вероятности, пропорционални на размера на общината. За извадкова рамка е използван модифициран картографски метод (по Лесли Киш). Приложен е методът на полустандартизирано face-to-face интервю по домовете на респондентите.

Анализираме резултатите от два въпроса в анкетата⁴. Първият е свързан с оценката на жителите на различни по големина населени места за степента на податливост на българския книжовен език на влияния от други езици. С втория въпрос се изследват оценките на анкетираните за отражението на процесите на интернационализация върху развитието на българския книжовен език. Двата въпроса имат допирни точки, тъй като в общия случай неспециалистите по лингвистика (каквито са и нашите респонденти) обвързват степента на податливост на чуждоезикови влияния най-вече с навлизането на нови чужди думи в езика ни.

Анализ на податливостта на българския книжовен език на чужди влияния

Единият от въпросите от анкетата изисква да се оцени по 10-степенна скала *податливостта на българския език на влияния от чужди езици*. Въпросът е семантично диференциален (т.е. между две противоположни мнения е разграфена скала, от която анкетираният избира своята числова оценка). Избраната 10-степенна скала дава детайлна информация за различията между оценките на респондентите. Ето и самия въпрос според реда и формулировката му в анкетната карта:

5. Какви оценки бихте дали за българския книжовен език по скала от 1 до 10?
Б. Неподатлив на влияния от други езици – податлив на влияния от други езици

Неподатлив	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Податлив
------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----------

Граф. 2 представя разпределението на оценките за *неподатливост* : *податливост* на българския книжовен език днес на чуждоезикови влияния. Като цяло по-често избирани са оценките от 5 нагоре. Т.е. българският книжовен

⁴ Пълният текст на анкетата е достъпен на <http://www.balgarskiezik.eu/p-2019-No1/PRILOZHENIE-1-2019.pdf> (Александрова, 2019).

език днес се оценява от носителите му като *по-скоро податлив* на влияния от други езици.

Нека сега разделим скалата на две. Оценките от 1 до 5 ще обвържем с признака *неподатливост*, а от 6 до 10 – с признака *податливост*. В сегмента при характеристиката *неподатливост на езика на чужди влияния* с най-висока степен по скалата 1 ясно личи, че по-често са избирани отговори за най-ниската степен на *неподатливост* (т.е. 5). Сегментът за *податливост на езика на чужди влияния* привлича по-голямата част от анкетираните. В него най-често избирана по скалата е оценка 8.

Средната оценка за степента на *податливост на българския книжовен език на чужди влияния* е 6,52, т.е. тя е в границите на *податливостта* (макар и в ниските ѝ нива).

Графика 2. Оценки за степента на *неподатливост* : *податливост* на българския език на влияния от други езици

Средната оценка може да се детайлизира, като се отделят оценките от двата екстремума (от 1 до 3 вкл. и съответно от 8 до 10 вкл.) от средната част на скалата (от 4 до 7 вкл.).

Така се оформят три нови групи оценки за езика спрямо проникваемостта му на чужди влияния: *неподатлив* (с оценки 1 – 3), *умерено*

податлив (с оценки 4 – 7) и *силно податлив* (с оценки 8 – 10). При тази нова 3-степенна скала средната оценка от 6,52 попада в рамките на *умерената податливост* на днешния български книжовен език на чуждоезикови влияния.

Данните на Граф. 3 сочат, че процентът отговори за *умерена податливост* е най-висок – 47,4%, но много близо до него са отговорите за *силна податливост* – 40,4% от анкетираните. Оценка за *силна податливост* са значително по-често избирани от оценките за *неподатливост* – само 12,2% от респондентите са ги споделили.

Като цяло почти 9/10 от българите днес смятат книжовния ни език за подаващ се умерено и силно на влияния от други езици.

Графика 3. Оценки за 3 обобщени степени на *неподатливост:податливост* на българския книжовен език на влияния от други езици

Какво означава това? Най-напред, че като цяло днешните българи отчитат интуитивно интернационализацията на книжовната лексика като факт. Концентрацията на оценките около мнението за *умерена податливост* може да се тълкува като неутрална езикова нагласа към динамиката на процесите в лексиката.

Чувствителността на респондентите към податливостта на езика ни към чужди влияния, изразена в числовите им оценки, можем да съотнесем с представеността на две езикови нагласи: *желание за участие и езикова лоялност*.

Средната оценка за умерена податливост свидетелства, че като цяло езиковата ни общност споделя най-вече нагласата *желание за участие*, която е индикатор на символната функция *за участие* на книжовния език. В дефиницията на П. Гарвин тази функция означава осигурена от книжовния език възможност на езиковата общност „да участва пълноценно чрез собствения си език в развитието на всички аспекти на съвременния живот [...], без да се налага да прибегва до друг език“ (Garvin, 1993, с. 51). Споделянето на тази нагласа от повечето българи е двигател на езикова промяна, изразяваща се при интернационализацията не само в попълването на лексикона, но в активизирането на словообразователни процеси в езика приемник, типични за езика донор. Такъв е напр. процесът на конверсия, свойствен на английски и нетипичен за български.

Въвеждането на интернационализмите в езика чрез задължителната им адаптация в съответствие със структурните особености на книжовния език съдейства за разширяването на нагласата *желание за участие*. „Одомашняването“ на интернационализмите чрез посредничеството на кодификацията въвежда в езика единици за означаване основно на нови реалии и така поддържа книжовния език като пълноценен инструмент за участие в съвременния глобален свят. Тъкмо затова и според нас мнозинството от респондентите оценяват езика ни като *умерено податлив на чужди влияния*.

Значителният дял на оценките за *силна податливост на езика на чужди влияния* (40,4% от всички респонденти) дава основание да се предположи, че споделящите това мнение се отнасят по-скоро негативно към интернационализацията и вероятно очакват намеса от страна на езиковедите да контролират процеса на навлизане на нови интернационализми в посока на недопускането им в книжовната норма, а не толкова на адаптирането им към системно-структурните особености на стандарта. Това значи, че тези анкетиранни споделят нагласата *езикова лоялност* – и то в емоционалния ѝ аспект (вж. повече за нагласата *езикова лоялност* като континуум у Garvin, 1993, сс. 49–51). За тези българи книжовният език е преди всичко национално богатство и „високо ценена част от националното наследство“ (Garvin, 1993, с. 49). Споделяната от висок дял анкетиранни нагласа *езикова лоялност* е индикатор за ясно изразената представеност на *разграничаващата символна функция* на книжовния ни език. Двете прояви на символната функция (разграничаваща, демонстрирана чрез нагласата *езикова лоялност* и за участие – чрез нагласата *желание за*

участие) не би трябвало обаче да се разглеждат като конфликтни в случаите на високо развит книжовен език като днешния български. Тези две функции, както показват емпиричните данни, съжителстват и взаимно се подкрепят.

Анализ на податливостта на българския книжовен език на чужди влияния според фактора местоживеене

Анализът на социодемографската детерминираност на отговорите за податливостта на чужди влияния на днешния български книжовен език дава отговор на въпроса има ли разлика в езиковите нагласи на българите от града и селото. Прилагането на хи-квадрат анализа доказва, че има връзка между оценките за податливост на чужди влияния – като признак резултат (зависима променлива), и няколко социално-демографски характеристики на респондентите като признаци фактори (независими променливи) – вж. Таблица 1. Коефициентът ρ (равнище на значимост) показва има ли статистически значима връзка между признака резултат и признаците фактори (при ρ , по-малко от риска за грешка $\alpha = 0,05$), е налице такава връзка. Показател за силата на връзката е коефициентът на Крамер⁵ (K на Таблица 1).

Признакът фактор местоживеене е с относително най-висока стойност на $K = 0,157$ сред всички признаци фактори с доказана връзка – такива освен местоживеенето са образованието (на респондента, на бащата и на майката на респондента) и жизненият стандарт.

Факторът местоживеене е значим за настоящото изследване, тъй като той има равнища столица, областен и необластен град, село. Те дават възможност да верифицираме хипотезата за различията между езиковите нагласи на жителите на града и селото за степен на проницаемост на българския език на чуждоезикови влияния.

Ще съпоставим обобщените оценки (за слаба, умерена и силна податливост) в четирите групи по местоживеене. Така ще можем да проследим в какво се изразява връзката между местоживеенето и оценките за неподатливост : податливост.

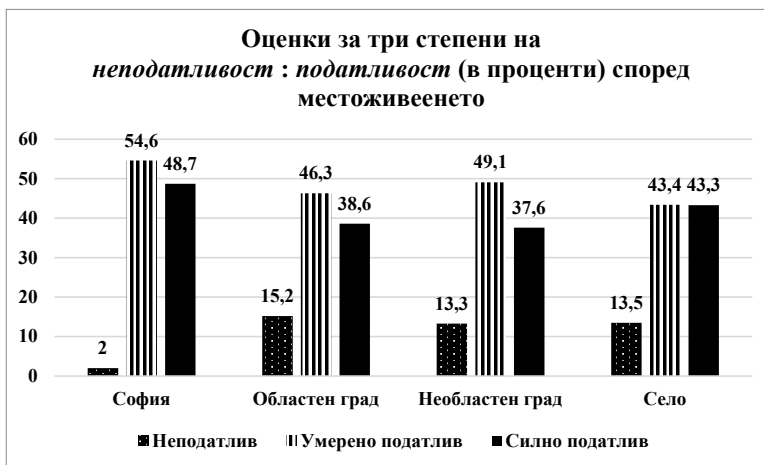
⁵ Тук се прилага следната скала за сила на връзките: $K \leq 0,150$ – слаба (незначителна), $0,151 \leq K \leq 0,200$ – средна, $0,201 \leq K \leq 0,250$ – умерена, $0,251 \leq K \leq 0,300$ – умерено силна, $0,301 \leq K \leq 0,350$ – силна, $0,351 \leq K \leq 0,400$ – много силна, $K \leq 0,400$ – изключително силна.

Граф. 4 сочи, че и в четирите групи анкетирани според местоживенето им преобладават оценките за *умерена податливост* на днешния български книжовен език на чужди влияния. Стойностите им варират между 56,4% за столицата и 43,4% за селата (там обаче оценките за *умерена* и за *силна податливост* са почти еднакви – 43,4% и 43,3%). Затова с основание може да противопоставим столичани на жителите на останалите населени места в България. Според данните столичани в най-ниска степен споделят мнението за *неподатливост* на днешния български книжовен език на чужди влияния – едва 2% срещу средно 14% в останалите населени места. В същото време софиянци най-често оценяват езика като *умерено податлив* на чужди влияния (54,6%).

Най-вероятната причина е, че жителите на София най-отчетливо усещат проявите на глобализацията и на свързаната с нея интернационализация на книжовната лексика. Необходимо е да изтъкнем и най-важните обществено-политически феномени, предпоставка за интернационализацията на българския книжовен език днес. Това са: а) влизането на България в ЕС и легитимирането на европейските ценности в управлението и обществения живот на страната; б) протичащото съсредоточаване в столицата на клонове на високотехнологични чужди компании основно в ИТ сектора и в сферата на финансовите услуги (в които често работен език, наред с българския, е и английският); в) концентрацията на националната академична общност в столицата и активното ѝ участие в Болонския процес.

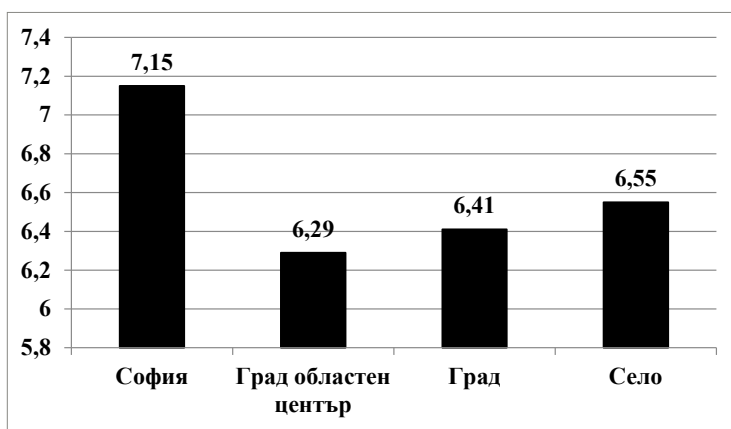
Всички тези процеси са прояви на глобализацията в българския обществено-политически живот от последните 15 години. Те водят до качествена промяна в работната среда на държавната администрация, високотехнологичния бизнес и академичната общност. Заетите в тези обществени сфери са основно от София. Тъкмо тези столичани са потребители и автори на текстове в стиловете, които обслужват изброените обществени сфери. Регистрите (официално-делови, научен и медиен) са подложени на интернационализацията в най-висока степен – основно в областта на терминологията, типична за всеки един от тях.

Всичко това допринася за утвърждаване в най-висока степен сред столичани на представата за умерена и силна податливост на днешния книжовен български език на чужди влияния и обяснява противопоставянето на оценките за податливост/неподатливост по оста *столица – провинция*, а не *град – село*, каквато беше първата ни хипотеза.

Графика 4. Оценки за степените на *неподатливост : податливост* на българския език на влияния от други езици според признака фактор *местоживеене*

Средните оценки за *неподатливост : податливост* на българския език на влияния от други езици, дадени от респондентите от четирите типа населени места (вж. Граф. 5.), не променят картината. Оценките отново се противопоставят по оста *столица : провинция*, а не *град : село*. Причините за това са същите – устремното навлизане на интернационализми от английски език в стиловете, обслужващи обществените сфери, в които най-много заети има от столицата.

Графика 5. Средни оценки за степента на податливост на българския език на влияния от други езици в 4 типа населени места

На второ място по чувствителност към податливостта на българския език на чуждоезикови влияния са респондентите от селата. Това според нас идва от факта, че в селата всяко проникване на чужда лексика – най-вече чрез медиите – е силно контрастно, когнитивно салиентно⁶ на фона на всекидневната комуникация. Средните оценки според типа населено място още веднъж доказват, че се оформят две групи – живеещи в столицата срещу живеещи в провинцията. Макар че във всички групи водещи са оценките за *умерена податливост*, интензитетът им поставя граница не между града и селото, а между столицата и провинцията.

В обобщение на анализа ни дотук за представеността на нагласите *желание за участие* и *езикова лоялност* във връзка с оценките за податливостта на днешния български книжовен език на чужди влияния при демографския фактор *тип населено място* можем да заявим следното.

Макар и двете нагласи да са добре изразени сред анкетираните като цяло, нагласата *желание за участие* днес взема превес над нагласата *езикова лоялност*.

Наблюдаваното противопоставяне *столица – провинция* се изразява в *различната интензивност* на застъпването на двете нагласи.

Сред столичани тази интензивност е значително по-висока. За нас тя е следствие от различния темп на протичане на процесите на глобализация у нас, който оформя противопоставянето *силно глобализираща се столица – слабо глобализираща се провинция*.

Анализ на чувствителността на анкетираните спрямо чуждиците в българския книжовен език

Втората ни хипотеза е, че новите интернационализми ще намират по-добър прием сред жителите на градовете. Основанието ни за това е различната възрастова структура на населението в градовете и селата. Смятаме, че по-високата средна възраст на жителите в селата води до по-ниската интензивност

⁶ Когнитивната салиентност (salience; други терминологични съответствия – *изпъкналост, очебийност, яркост, откроеност, изтъкнатост*) представлява изпъкване, открояване на даден елемент, който контрастира на общия фон. Той се оказва когнитивно изпъкващ, когато се отличава с ниска степен на условна вероятност да се яви напр. в общуването. Поради това е неочакван, привличащ вниманието, изненадващ. Вж. повече на <http://psychology.iresearchnet.com/social-psychology/social-cognition/salience/> (Saliense, 2016), а за социолингвистичната салиентност вж. Rácz, 2013, а в българската социолингвистика Апостолова, 2016.

на процесите на глобализация в тези населени места. Предполагаме още, че жителите им доста по-рядко общуват с текстове от стиловете, в които интернационализацията е най-ясно изразена. Това пък значи, че новите чужди думи по-рядко присъстват в ситуации на писмено общуване на хората в селата, което прави новите интернационализми силно контрастни за тях.

Ще проверим хипотезата ни чрез анализа на въпроса в анкетата за оценката на ролята на чуждиците във връзка с развитието на българския език. Ето самия въпрос според реда (номера) и формулировката му в анкетната карта:

22.1. Кое от следните твърдения е по-близо до Вашето мнение:

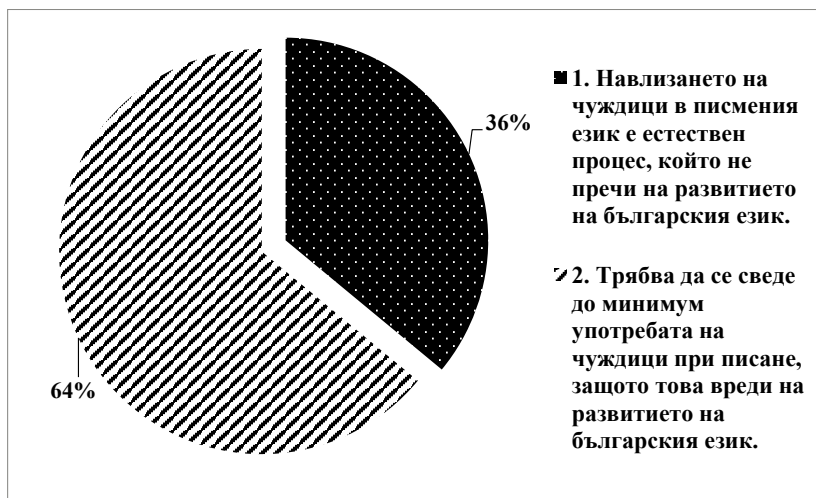
1. *Навлизането на чуждици в писмения език е естествен процес, който не пречи на развитието на българския език.*
2. *Трябва да се сведе до минимум употребата на чуждици при писане, защото това вреди на развитието на българския език.*

Целта ни е да проучим в каква степен са изразени пуристичните настроения сред българите в контекста на глобализацията. Избралите *Отговор 1* ще наречем условно *глобалисти*. Избралите пък *Отговор 2* ще наречем условно *пуристи*.

Граф. 6 показва, че 64% от респондентите имат негативно отношение към чуждиците и споделят като цяло повече пуристични настроения. Това говори за ясно изразена представеност на езиковата нагласа *гордост* в нейния колективен (общностен) аспект. В основата ѝ е представата, че книжовният език е пълноценен и напълно равностоен на други по-разпространени и по-престижни езици, доколкото е „способен да изразява всичко и да се използва за всички културно значими цели“ (Garvin, 1993, с. 50). Нагласата *гордост* е индикатор на *престижната символна функция* на книжовния език. Силната ѝ представеност по отношение на чуждиците в българското общество днес несъмнено има своите исторически корени. Те са свързани най-вече с добре известния в обществото факт, че новобългарският книжовен език през Възраждането се формира в условията на чуждо политическо господство, превръщайки се в онази ос, около която българите през 19. в. се консолидират в модерна общност. Общност, горда с това: че е наследник на най-стария книжовен славянски език; че е способна да организира и финансира свои светски училища на свой език; че създава свои медии, издигнали просветеността и политическата свобода (второто – най-вече в емигрантския печат) като първостепенни задачи в българския обществен проект през Възраждането.

Нагласата *гордост* в ретроспективен план се възпроизвежда в обществото и чрез обучението по български език, което определено възпитава повече *пуристи*, поддържайки в учебните програми темата за *заемки и чуждици* – разграничение повече със символен, отколкото с инструментален характер.

За онези 36%, избрали твърдението, че *навлизането на чуждици в писмения език е естествен процес, който не пречи на развитието на българския език*, може да се каже, че споделят преди всичко езиковата нагласа *желание за участие*. Не би трябвало обаче автоматично да заключим, че тази част от днешните българи са чужди на нагласата *гордост*. Мнението им, че чуждиците не влизат в конфликт с развоя на книжовния език, може да се тълкува по следния начин. В представите на тези анкетирани днешният български книжовен език е развит във висока степен – т.е. стабилен в структурно отношение и притежаващ богата мрежа от функционалности. Тези българи смятат днешната лексикална система за способна да се разширява и разслоява и да бъде своего рода „индекс за високата степен на гъвкава стабилност на книжовната норма, за да може езикът да се приспособява към промените от културно естество в езиковата общност“ (Garvin, 1993, с. 43). Тъкмо затова според нас те не смятат, че навлизащите интензивно днес интернационализми в езика ни влияят деструктивно върху развоя му и имат толерантно отношение към тях. Това е и причината, поради която нагласата *желание за участие* е доминираща при тях.

Графика 6. Дялово разпределение на избраните двете мнения за ролята на чуждиците в развоя на българския език

*Анализ на чувствителността на анкетираните
спрямо чуждиците в българския книжовен език
според признака местоживеене*

И така, втората ни хипотеза, издигната в тази работа е, че в селата ще бъде по-често избирано второто (негативното) твърдение поради факта, че чуждиците са по-нетипични за общуването там, а и защото появата им поражда силна степен на салиентност, а оттам и на неодобрение. Като причини за подобно предположение отново ще изтъкнем по-високата средна възраст на хората в селата. Тя означава, че по правило тези респонденти са с по-ниска или никаква активност на пазара на труда – особено във високотехнологичните му форми.

При хи-квадрат анализа обаче не беше установена връзка между избора на едно от двете твърдения за чуждиците и фактора *местоживеене*. Но това пък не означава, че при анализите на резултатите не може да бъдат открити някои зависимости.

От данните на Граф. 7 личи, че с намаляване на големината на населеното място има известно увеличаване на негативните оценки спрямо чуждиците. Разликите са малки, но известна тенденция съществува. И тя е обяснима от социолингвистична гледна точка – с намаляване на големината на населеното място има известно намаляване на наситеността на общуването с писмени текстове най-вече от деловия и научния стил, в които най-често функционират чуждиците. Тази по-ниска наситеност с чуждици в общуването на по-възрастното население, съсредоточено основно в селата, прави всяка чуждица силно контрастна, неразбираема. Затова и хората от по-малките населени места смятат, че употребата на чуждици трябва да бъде сведена до минимум.

Отговорите на анкетираните са основание частично да бъде потвърдена втората ни хипотеза – в селата най-рядко се приема виждането, че навлизането на чуждици в писмения български език е естествен процес, който не пречи на развитието на езика ни. В същото време обаче не се наблюдава рязка граница между оценките на живеещите в градовете и в селата, а плавно увеличаване на негативните оценки към чуждиците в посока от по-големи към по-малки населени места.

Местоживеенето като независима променлива с равнища *столица, областен град, необластен град, село* няма статистически значима връзка с оценките за чуждиците в писмения език. Според хи-квадрат анализа

Графика 7. Дялово разпределение на двете твърдения за чуждиците според фактора *местоживеене*

най-силна е връзката с *възрастта* – $p = 0,00$, $K = 0,175$, т.е. средна по сила. За настоящата работа този фактор е значим, тъй като устойчивият процес на урбанизация в България е довел и до повишаване на възрастта на жителите в селата в съпоставка с градовете. Наблюденията ни показват, че с нарастването на възрастта на респондентите намалява процентът на либерално настроените към чуждиците.

Данните на Граф. 8 дават основание да се каже, че условно определените от нас като пуристи преобладават тъкмо сред анкетираните над 59 г. (74,4% от тях). Новото е непознато и създава несигурност, липсва подходящ контекст за активното му усвояване от тези респонденти, тъй като те не участват активно на пазара на труда.

Поколенията след тях образуват почти компактна група на оценките, което показва относително по-либерално отношение към навлизането на чуждици в писмения език. Това са активните на днешния български трудов пазар, който придобива все по-отчетливо характеристиките на глобален. Тъкмо за тези българи бихме могли да предполагаме, че пис-

меното им общуване се характеризира със засилена употреба на интернационална лексика.

Анализът на отношението на днешните българи към навлизащите в езика чуждици дава основание за следните обобщения.

Спрямо интернационализмите в българското общество като цяло се конкурират две езикови нагласи: *гордост* и *желание за участие*, като първата е отчетливо доминираща над втората. Това говори за ясно изразения престиж на днешния български книжовен език като елемент от символната му функция.

Що се отнася до разпределението на изследваните две езикови нагласи спрямо чуждиците при демографския признак *тип населено място* на анкетираните, личи плавно нарастване на дела на споделящите нагласата *желание за участие* с посока от село към столица. Най-силно изразена е тази нагласа сред жителите на столицата поради характеристиките ѝ на най-интензивно глобализиращ се град, привличащ основно млади добре квалифицирани хора, конкурентни на пазара на труда. Това е и причината да наблюдаваме сходно разпределение на двете нагласи в групата на най-младите (18 – 29 г.) с неголям превес на нагласата *гордост*.

Графика 8. Дялово разпределение на двете твърдения за чуждиците според фактора *възраст*

Обобщения

Чрез анализ на данните от национално представително изследване на езиковите нагласи към писмения книжовен български език, проведено през 2017 г., изследвахме мненията на днешните българи към процесите на интернационализация в книжовния български език по признака *тип населено място на респондентите*, за да отговорим на въпроса размиват ли се границите на езиковите нагласи в града и селото.

С тази цел проверихме две хипотези за езиковите нагласи. Свързахме хипотезите ни, от една страна, с процесите на урбанизация и глобализация, а от друга – със засилената интернационализация в рамките на езика. Потърсихме отговор на въпроса има ли връзка между оценките на анкетираните по линията *свое – чуждо* в езика с противопоставянето им по местоживеене *град – село*.

Във връзка с това анализирахме отговорите на два въпроса от социологическата анкета, отнасящи се до оценките за: а) степента на проникваемост на днешния български книжовен език към чужди влияния; б) ролята на новата интернационална лексика в езика.

Първата ни хипотеза беше, че жителите на селата у нас ще смятат българския език за по-проницаем за чуждоезикови влияния. Потърсихме причината за мобилизирането на нагласата *езикова лоялност* у тази категория хора в предположението, че новите чужди думи, с които най-често се асоциира влиянието на други езици, ще са по-контрастни, изпъкващи (салиентни) за селското население, тъй като текстовете, в които най-често присъства новата заета лексика, са нетипични за общуването на тези респонденти. Базирахме очакването си на данните за демографската структура на селското население, характеризираща се с висока степен на застаряване, а оттам и с пасивност на пазара на труда.

Анализът на данните обаче опроверга тази хипотеза. И при четирите групи анкетиранни според признака *местоживеене* – столичани, жители на областните и на необластните градове и на селата, превес имат оценките за *умерена проникваемост* на българския език на чуждоезикови въздействия, но добре изразени са и оценките за *силна проникваемост*. Това говори, че нагласите *желание за участие* и *езикова лоялност* са балансирани в обществото и взаимно се подкрепят.

Ясно обаче се очерта опозиция по *степента на интензивност* на двете езикови нагласи по линията *столица – провинция*, а не *град – село*. В столицата София интензивността на езиковите нагласи *желание за участие* и *лоялност* е доста по-ясно изразена в сравнение с останалите населени места. Явно в случая значение има не салиентността (изпъкналостта, контрастността на появата на чужди думи), а впечатлението за наситеност на езика с нови чужди думи. То се формира у столичани поради факта, че София е ускорено глобализиращ се център в противовес на останалите населени места в България.

Втората хипотеза – че жителите на селата ще са с по-отчетливо изразени негативни оценки за чуждиците в писмените текстове, отколкото жителите на градовете, се потвърди, но само отчасти. В групата на респондентите от селата преобладават оценките, че чуждиците в книжовния език трябва да бъдат сведени до минимум, защото навлизането им в езика ни пречи на неговото развитие. Но в същото време различията с живеещите в столицата, в областните и необластните градове не са значителни. С нарастването на големината на населеното място се наблюдава плавно намаляване на негативните оценки за чуждиците.

Противоположните оценки, говорещи за по-либерално отношение към новите чужди думи, макар и да не са доминантни в днешната българска езикова общност, също са ясно изразени. Това означава, че глобализацията отчетливо мобилизира две от езиковите нагласи – *гордост* и *желание за участие*. Нагласата *гордост* е свързана с отрицанието на навлизащите нови чужди думи), а нагласата *желание за участие* се демонстрира с по-либерално отношение към интернационализмите. И двете посочени нагласи не се влияят особено от типа населено място. Т.е. глобализацията, а не урбанизацията е процесът, който е доминиращ в обществото. А това означава, че процесите на засилена интернационализация в книжовния език не водят до оформяне на ясни граници между езиковите нагласи в града и селото у нас.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Александрова, Т. (Ed.). (2019). Езиковите нагласи на днешните българи: Suppl. 1. Езикови нагласи, езиково поведение и кодификацията на книжовните норми днес. *Български език*, 66(Suppl. 1). <http://www.balgarskiezik.eu/p-2019-No1/PRILOZHENIE-1-2019.pdf>
- Андрейчин, Л. (1986). *Из историята на нашето езиково строителство: „Народна просвета“*, София. http://promacedonia.com/la/la3_11.html
- Апостолова, Д. (2016). За яркостта 'salience' на диалектните черти в нова езикова среда. In А. Кочева (Ed.), *Професор Иван Кочев – живот, отдаден на езикознанието: Юбилеен сборник* (pp. 206–214). Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- Благоева, Д. (Ed.). (2019). Езиковите нагласи на днешните българи: Suppl. 2. Езикови нагласи – мотивация и оценки на езиковата общност за спазването на книжовните правила. *Български език*, 66(Suppl. 2). <http://www.balgarskiezik.eu/p-2019-No2/PRILOZHENIE-2-2019.pdf>
- Благоева, Д., & Колковска, С. (2013). Динамика и иновационни процеси в българската лексика в края на ХХ и началото на ХХІ век. In Л. Крумова-Цветкова, Д. Благоева, С. Колковска, Е. Пернишка, & М. Божилова, *Българска лексикология и фразеология: Vol. 1. Българска лексикология* (pp. 240–344). Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Крумова-Цветкова, Л. (2013). Формиране и развитие на българската лексикална система. In Л. Крумова-Цветкова, Д. Благоева, С. Колковска, Е. Пернишка, & М. Божилова, *Българска лексикология и фразеология: Vol. 1. Българска лексикология* (pp. 33–214). Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Национален статистически институт. (n.d.). https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=4
- Bulgaria bg: Население: Демографска ситуация, езици, религии (2019). Eurydice – European Commission. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/bulgaria/population-demographic-situation-languages-and-religions_bg
- Garvin, P. (1993). A conceptual framework for the study of language standardization. *Journal of the Sociology of Language*, 1993(100–101), 37–54. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1993.100-101.37>
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Global transformations: Politics, economics and culture*. Polity Press.
- Rącz, P. (2013). *Saliency in sociolinguistics: A quantitative approach*. Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110305395>
- Saliency*. (2016, January 13). Psychology. <http://psychology.iresearchnet.com/social-psychology/social-cognition/saliency/>

BIBLIOGRAPHY

(TRANSLITERATION)

- Aleksandrova, T. (Ed.). (2019). Ezikovite naglasi na dneshnite bŭlgari: Suppl. 1. Ezikovi naglasi, ezikovo povedenie i kodifikatsiata na knizhovnite normi dnes. *Bŭlgarski ezik*, 66(Suppl. 1). <http://www.balgarskiezik.eu/p-2019-No1/PRILOZHENIE-1-2019.pdf>
- Andreïchin, L. (1986). *Iz istoriata na nasheto ezikovo stroitelstvo: "Narodna prosveta", Sofiia*. http://promacedonia.com/la/la3_11.html
- Apostolova, D. (2016). Za iarkostta 'salience' na dialektните cherti v nova ezikova sreda. In A. Kocheva (Ed.), *Profesor Ivan Kochev – zhivot, ot daden na ezikoznaniето: IUbileen sbornik* (pp. 206–214). Izdatelstvo na BAN "Prof. Marin Drinov".
- Blagoeva, D. (Ed.). (2019). Ezikovite naglasi na dneshnite bŭlgari: Suppl. 2. Ezikovi naglasi – motivatsiia i otsenki na ezikovata obshtnost za spazavaneto na knizhovnite pravila. *Bŭlgarski ezik*, 66(Suppl. 2). <http://www.balgarskiezik.eu/p-2019-No2/PRILOZHENIE-2-2019.pdf>
- Blagoeva, D., & Kolkovska, S. (2013). Dinamika i inovatsionni protsesi v bŭlgarskata leksika v kraia na XX i nachaloto na XXI vek. In L. Krumova-Tsvetkova, D. Blagoeva, S. Kolkovska, E. Pernishka, & M. Bozhilova, *Bŭlgarska leksikologiiа i frazeologiiа: Vol. 1. Bŭlgarska leksikologiiа* (pp. 240–344). Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".
- Bulgaria bg: Naselenie: Demografska situatsiia, ezitsi, religii*. (2019). Eurydice – European Commission. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/bulgaria/population-demographic-situation-languages-and-religions_bg
- Garvin, P. (1993). A conceptual framework for the study of language standardization. *Journal of the Sociology of Language*, 1993(100–101), 37–54. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1993.100-101.37>
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Global transformations: Politics, economics and culture*. Polity Press.
- Krumova-Tsvetkova, L. (2013). Formirane i razvitie na bŭlgarskata leksikalna sistema. In L. Krumova-Tsvetkova, D. Blagoeva, S. Kolkovska, E. Pernishka, & M. Bozhilova, *Bŭlgarska leksikologiiа i frazeologiiа: Vol. 1. Bŭlgarska leksikologiiа* (pp. 33–214). Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".
- Natsionalen statisticheski institut. (n.d.). https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=4
- Rácz, P. (2013). *Salience in sociolinguistics: A quantitative approach*. Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110305395>
- Salience*. (2016, January 13). Psychology. <http://psychology.iresearchnet.com/social-psychology/social-cognition/salience/>

Czy zanikają granice między postawami językowymi w mieście i na wsi?

W artykule przedstawiono analizę danych uzyskanych na podstawie reprezentatywnych w skali kraju badań postaw językowych Bułgarów według typu osiedlenia respondentów. Badania dotyczyły opinii respondentów na temat procesów internacjonalizacji współczesnych języków. Na wstępie założono, że na osi miasto-wieś wystąpi sprzeczność między postawami językowymi. Analiza pokazała, że typ osadnictwa nie oddziałuje w sposób szczególny na postawy językowe: dla kształtowania się owych postaw kluczowym procesem obecnie jest proces globalizacji, a nie urbanizacji.

Słowa kluczowe: język literacki, postawy językowe, funkcje symboliczne

Are the Boundaries Between Language Attitudes in Town and Village Deleted?

The paper presents an analysis of data from a nationally representative survey of the language attitudes of Bulgarians regarding their opinions on the processes of language internationalization according to the respondent's settlement type. The assumptions are that there will be opposition between language attitudes along the city-village axis. The analysis shows that language attitudes are not particularly influenced by the type of settlement: globalization, not urbanization, is the crucial process in the formation of language attitudes today.

Keywords: literary language, language attitudes, symbolic functions

Notki o autorkach

Krasimira Aleksova (krasimira_aleksova@slav.uni-sofia.bg) – pracuje w Katedrze Języka Bułgarskiego na Uniwersytecie Sofijskim im. św. Klemensa z Ochrydy. Autorka następujących książek: *Езикът и семейството* (2000), *Адмиративът в съвременния български език* (2003), *Социолингвистична перцепция, езикови нагласи и социална идентификация по речта* (2016). Zainteresowania naukowe: morfologia, typologia językoznawcza, socjolingwistyka, społeczna psychologia języka.

Krasimira Aleksova (krasimira_aleksova@slav.uni-sofia.bg) – works at Sofia University St. Kliment Ohridski in the Department of Bulgarian Language. Author of the following books: *Езикът и семейството* [The language and family, 2000], *Адмиративът в съвременния български език* [The admira-tive mood in contemporary Bulgarian language, 2003], *Социолингвистична перцепция, езикови нагласи и социална идентификация по речта* [Socio-linguistic perception, language attitudes and social identification based on the speech, 2016]. Scientific interests: morphology, linguistic typology, socio-linguistics, social psychology of language.

Ruska Stancheva (r.stancheva@ibl.bas.bg) – doktor, absolwentka filologii słowiańskiej (język polski) na Uniwersytecie Sofijskim, ukończyła studia doktoranckie w Instytucie Języka Bułgarskiego Bułgarskiej Akademii Nauk, gdzie aktualnie pracuje na stanowisku docenta (w Sekcji Współczesnego Języka Buł-garskiego). Autorka książek: *Кодификацията в контекста на езиковите нагласи* (2021), *Кодификаторската практика на първите български научни граматики* (2021) oraz współautorka *Езиковите нагласи на днешните бъл-гари* (2019), *Официален правописен речник* (2012). Zainteresowania naukowe: współczesny język bułgarski, gramatyka, kodyfikacja norm językowych.

Ruska Stancheva (r.stancheva@ibl.bas.bg) – PhD, graduated in Slavonic Phi-logy (Polish language) from Sofia University; completed doctoral studies at Institute for Bulgarian Language Bulgarian Academy of Sciences in the field of Standard Languages; works as an associate professor at the Department of Modern Bulgarian at IBL of BAS. Author of the following books: *Кодифика-цията в контекста на езиковите нагласи* [Codification in the context of language attitudes, 2021], *Кодификаторската практика на първите бъл-гарски научни граматики* [The codification practice of the first Bulgarian scientific grammars, 2021]. Co-author of the following books: *Езиковите нагласи на днешните българи* [The language attitudes of Bulgarians today, 2019], *Официален правописен речник* [Official orthography dictionary of modern Bulgarian, 2012]. Research interests: modern Bulgarian, gram-mar, codification of language norms.